

ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИДАН ФЙДАЛАНИШНИНГ МУТЛОҚ ВА НИСБИЙ УСТУНЛИК НАЗАРИЯЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Чориева Нигина Қахрамановна

Бухоро давлат университети, Иқтисодиёт кафедраси ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20341224>

Иқтисодий фанда бозор иқтисодиёти шароитида тадбиркорлик фаолиятининг экспорт салоҳиятидант фойдаланиш самарадорлигини оширишнинг дастлабки илмий назариялари классик иқтисодий мактаб вакиллари томонидан ишлаб чиқилган мутлоқ ва нисбий устунлик назарияларида ўз ифодасини топади. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, классик иқтисодий мактаб вакиллари томонидан ишлаб чиқилган мутлоқ ва нисбий устунлик назариялари асосида тадбиркорлик фаолиятининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини ошириб борилиши натижасида глобал савдо муносабатлари ривожланишини янги босқичга олиб чиқилишига хизмат қилди.

Демак, А. Смит томонидан ишлаб чиқилган мутлоқ устунлик назарияси классик иқтисодий мактабга тегишли илмий назарияларда “тадбиркорлик соҳасида маҳсулот ишлаб чиқаришини ташкил этишда ишлаб чиқарилаётган маҳсулот тури бўйича юқори самарадорликка эришишда маҳсулотни ишлаб чиқариш харажатлари нуқтаи-назаридан кам харажат талаб қиладиган маҳсулот турига ихтисослашиш асосида мутлоқ устунликка эришиш мумкин”¹лиги илмий жиҳатдан асослаб берилган бўлиб, ушбу ҳолатни қуйида келтирилган тенглама асосида ифодлаб берилган:

$$M_i < M_j$$

Бу ерда:

M_i – маълум бир миллий иқтисодиёт шароитида тадбиркорлик субъектлари томонидан “ i ” турдаги маҳсулот ишлаб чиқаришининг ички харажатлари;

M_j – тадбиркорлик субъектлари томонидан ишлаб чиқарилаётган “ i ” турдаги маҳсулотнинг жаҳон бозоридаги (ёки бошқа миллий иқтисодиётлар шароитида фаолият юритаётган) тадбиркорлик субъектлари томонидан ишлаб чиқариш харажатлари (ёки, маҳсулот ишлаб чиқаришининг ташқи харажатлари).

Мутлоқ устунлик назариясига мувофиқ, “тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятини оширишда маълум бир турдаги маҳсулот тури бўйича оптимал даражадаги меҳнат тақсимооти ва чуқур ихтисослашувга эришиш асосида маҳсулотнинг ишлаб чиқариш ҳажмини максимал даражада оширилиши ҳисобига бошқа тадбиркорлик субъектларига, жумладан, хорижий тадбиркорлик субъектларига нисбатан маҳсулотни ишлаб чиқариш бўйича мутлоқ устунликка эришилади”². Шу ўринда таъкидлаш жоизки,

¹ Schumacher R. Adam Smith’s theory of absolute advantage and the use of doxography in the history of economics. Erasmus Journal for Philosophy and Economics, Vol. 5, Issue 2, 2012. – pp. 54-80

² Lang T.N. The Latent Absolute Advantage of the Comparative Advantage in Theories of International Trade. International Business & Economics Research Journal, Vol. 5, No. 1, 2006. – pp. 27-30

бугунги кунда глобал маҳсулот ишлаб чиқариш занжирига тадбиркорлик субъектларининг чуқур интеграциялашувига устуворлик қаратилиши натижасида ҳар қандай маҳсулот тури бўйича мутлоқ устунликка эга бўлиш имконияти сезиларли даражада чекланган бўлиб, ушбу ҳолат мутлоқ устунлик назарияси асосида тадбиркорлик фаолиятида экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш имкониятлари чекланганлигидан далолат беради.

Умумий ҳолатда тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини оширишда мутлоқ устунлик назарияларини қўллаш имкониятларининг чекланганлиги билан боғлиқ бўлган жараёнларни тушунтиришда, классик иқтисодий мактабнинг бошқа бир вакили ҳисобланган Д.Рикардонинг нисбий устунлик борасидаги илмий қарашларини келтириб ўтиш керак бўлади. Ўтказилган таҳлилларга кўра, “Д.Рикардо томонидан нисбий устунлик борасидаги илмий назариянинг ишлаб чиқилиши глобал даражада тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш асосида глобал даражадаги савдо муносабатларида фундаментал концепцияларнинг шаклланишига хизмат қилган. Ушбу илмий назариянинг моҳиятига кўра, тадбиркорлик субъектлари фаолиятида ҳар қандай маҳсулот тури бўйича уни ишлаб чиқаришнинг муқобил харажатлари билан зарурий ресурслардан самарали фойдаланиш орқали нисбий устунликка эришиш мумкин”³ бўлади.

Иқтисодий фанда Д.Рикардонинг “нисбий устунлик назарияси асосида тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини оширишда маълум бир турдаги маҳсулотни ишлаб чиқаришдаги нисбий устунлик мавжуд бўлган ҳолатда уни ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтириш орқали ишлаб чиқарилаётган маҳсулот тури билан халқаро савдо муносабатларида иштирок этишга мумкин”⁴лиги илмий жиҳатдан асосланган ҳисобланади.

Классик иқтисодий мактаб вакиллари томонидан ишлаб чиқилган мутлоқ ва нисбий устунлик назариялари асосида тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўйича илмий қарашлари маҳсулотни ишлаб чиқариш харажатларини оптималлаштириш ҳисобига маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтиришга қаратилганлигида умумий хусусиятлари ўз ифодасини топса, мутлоқ устунликда маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича мавжуд харажатлар оптималлаштирилса, нисбий устунлик назариясида эса маҳсулот ишлаб чиқариш билаан боғлиқ бўлган харажатларнинг муқобил вариантларини топиш ҳисобига нисбий устунликка эришиш мумкинлигида уларнинг ўзаро фарқли жиҳатлари намоён бўлади. Шу билан биргаликда, мутлоқ устунлик назариясига мувофиқ, ҳар қандай маҳсулот тури бўйича

³ Vargas Bernuy J.B., Nolasco-Mamani M.A., Velasquez Rodriguez N.C., Gambetta Quelopana R.L., Martinez Valdivia A.N., and Espinoza Vidaurre S.M. Relative Advantage and Compatibility as Drivers of ChatGPT Adoption in Latin American Higher Education: A PLS SEM Study Towards Sustainable Digital Education. Sustainability, Vol. 17 (8329), 2025. – pp. 1-26. DOI: 10.3390/su17188329

⁴ Wuri J. The Role of Comparative Advantage in Enhancing Trade in Value-Added Using a Dynamic GMM Model. Economies, Vol. 12 (187), 2024. – pp. 1-21. DOI: 10.3390/economies12070187

талбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятини ошириш имкониятлари чекланган бўлса, нисбий устунлик назариясида эса аксинча, ҳар қандай маҳсулотни ишлаб чиқариш харажатларининг муқобил вариантларидан фойдаланиш ҳисобига экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини оширишга эришиш мумкин бўлади.

Жумладан, амалиётда нисбий устунлик назарияси маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнида ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини мутлоқ устунлик назариясига кўра кўпроқ таъминлаш имконияти мавжуд эканлиги ҳисобига таадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан самарали фойдаланиш имкониятини нисбатан кенгроқ таъминлаши мумкинлиги ўз исботини топган ҳисобланади. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, бугунги кунда жаҳон амалиётида шаклланган маҳсулот ишлаб чиқаришнинг глобал занжирида турли мамлакатларнинг тадбиркорлик субъектлари интеграциялашувини чуқурлашишида айнан нисбий устунлик назарияларидан амалиётда фойдаланилаётганлиги кўзга ташланади.

Хулоса қилиб айтганда, тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини оширишга қаратилган классик назарияларда ресурслар тақсимоли устувор аҳамият касб этади. Шу боис, тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятини оширишда фақатгина мазкур назарияларнинг қўлланилиши юқори самарадорликка эришиш имкониятларини чеклаб турли назариялардан бир вақтнинг ўзида ўзааро интеграциялашган тартибда миллий хусусиятлардан келиб чиқиб фойдаланиш орқали мамлакат иқтисодий шарт-шароитларига мос бўлган хусусий моделни шакллантирилиши энг самарали ёндашув сифатида қаралиши мумкин.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Schumacher R. Adam Smith's theory of absolute advantage and the use of doxography in the history of economics. *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, Vol. 5, Issue 2, 2012. – pp. 54-80
  2. Lang T.N. The Latent Absolute Advantage of the Comparative Advantage in Theories of International Trade. *International Business & Economics Research Journal*, Vol. 5, No. 1, 2006. – pp. 27-30
  3. Vargas Bernuy J.B., Nolasco-Mamani M.A., Velasquez Rodriguez N.C., Gambetta Quelopana R.L., Martinez Valdivia A.N., and Espinoza Vidaurre S.M. Relative Advantage and Compatibility as Drivers of ChatGPT Adoption in Latin American Higher Education: A PLS SEM Study Towards Sustainable Digital Education. *Sustainability*, Vol. 17 (8329), 2025. – pp. 1-26. DOI: 10.3390/su17188329
- Wuri J. The Role of Comparative Advantage in Enhancing Trade in Value-Added Using a Dynamic GMM Model. *Economies*, Vol. 12 (187), 2024. – pp. 1-21. DOI: 10.3390/economies12070187